

УДК 75.03(477.411)«199»

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/63-2-8>**Алла ПОЛИЩУК,**

orcid.org/0000-0002-8923-7295

аспірантка кафедри теорії та історії мистецтв
Національної академії образотворчого мистецтва та архітектури
(Київ, Україна) alla.stankevich.p@gmail.com**НЕОМІФОЛОГІЗМ У ЖИВОПИСІ КИЇВСЬКИХ ХУДОЖНИКІВ 1990-Х:
СТАН ВИВЧЕНОСТІ ПИТАННЯ**

У статті розглянуті та систематизовані праці провідних дослідників теми неоміфологізму та міфологізму в контексті українського образотворчого мистецтва кінця ХХ ст.. Свідомо обиралися праці, де не робиться акцент на регіональні особливості, за винятком київських митців, оскільки їх творчість не має вузької регіональної стилістичної особливості. Наведені у статті праці виконані фахівцями мистецтвознавцями, філософами мистецтва та культурологами. Розглянуті праці дозволяють скласти враження про рівень вивченості теми неоміфологізму з точки зору фахового мистецтвознавства, а також проявляють пробили та питання, котрі потребують детальнішого вивчення.

Зокрема, представлений матеріал свідчить про ретельне всебічне вивчення творчості окремих митців (в першу чергу, представників нонконформізму) на предмет міфологізму в їхній творчості. Також значну увагу дослідники приділили історичному та культурному тлу та контексту, в якому формувався неоміфологізм нового мистецтва молодшої держави. В усіх представлених працях фахівці наголошували на впливі народного, наївного мистецтва, неофольклоризму, історизма (трипільська та неолітична культури, бароко, авангард). Підіймається тема екофільності української культури, окремі дослідники аналізують та наводять символи та знаки, важливі для формування нової образності і, як наслідок, нового міфу. Окрему увагу приділяють також термінології, оскільки поняття «міф» належить до міждисциплінарних і потребує уважного та точного вживання. Проаналізовані матеріали дають підстави стверджувати що не лише концепт міфу, а й сучасні міфологеми та український неоміфологізм в цілому викликають цікавість серед дослідників різних галузей. Водночас наявні джерела свідчать про брак узагальнюючих праць щодо формування та формального розвитку неоміфологізму у 1990-х рр.

Ключові слова: український неоміфологізм, київський живопис 1990-х рр., абстрактний живопис, фігуративний живопис, національні міфи.

Алла POLISHCHUK,

orcid.org/0000-0002-8923-7295

Graduate student at the Department of Theory and History of Art
National Academy of Fine Arts and Architecture
(Kyiv, Ukraine) alla.stankevich.p@gmail.com**NEOMYTHOLOGISM IN THE PAINTING OF KYIV ARTISTS OF THE 1990S:
THE STATE OF STUDY OF THE ISSUE**

The paper considers and systematizes the works of leading researchers on the topic of neomythologism and mythologism in the context of Ukrainian fine art of the late 20th century. The pieces of arts chosen were those that do not emphasize regional peculiarities, with the exception of Kyivan artists, since their work does not have a narrow regional stylistic feature. The pieces of art presented in this article were written by art historians, art philosophers, and cultural critics. The reviewed pieces of art allow us to get an impression of the level of study of the topic of neomythologism from the point of view of professional art history, as well as reveal gaps and issues that require more detailed study.

In particular, the material presented shows a thorough and comprehensive study of the work of individual artists (primarily representatives of non-conformism) on the subject of mythology in their work. The researchers also paid considerable attention to the historical and cultural background and context in which the neo-mythologism of the new art of the young state was formed. In all the presented pieces, the experts emphasized the influence of folk and naïve art, neo-folklorism, and historicisms (Trypillian and Neolithic cultures, Baroque, and avant-garde). The topic of the ecophilic nature of Ukrainian culture is raised, and some researchers analyze and cite symbols and signs that are important for the formation of a new imagery and, as a result, a new myth. Particular attention is also paid to terminology, since the concept of myth is interdisciplinary and requires careful and accurate use. At the same time, the analyzed sources indicate a lack of generalizing works on the formation and formal development of neomythologism in the 1990s.

Key words: Ukrainian neomythologism, Kyiv paintings of the 1990s, abstract painting, figurative painting, national myths.

Постановка проблеми Дослідження українського неоміфологізму особливо актуальне, оскільки стосується самоідентифікації нації. Оскільки поняття широке його вивченням займалися науковці різних галузей, що сприяло певній ізольованості досліджень. Наразі відчувається потреба у систематизації та узагальненні наявного матеріалу.

Актуальність дослідження полягає у потребі систематизації наукових публікацій з різних галузей, котрі об'єднані спільною темою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення міфів базується на ознайомленні з працями М. Еліаде та К.Г. Юнга. Широке кроскультурне дослідження міфу здійснене Кемпбелл дає підстави відокремити універсальні символи від локальних, притаманних окремо взятому етносу. Дж.Дж. Фрезер частково розмиває межі між релігією та міфом, водночас розширюючи повноваження останнього.

Метою дослідження є систематизація та узагальнення наукових праць, в яких йдеться про неоміфологізм 1990-х років у контексті київського живопису.

Виклад основного матеріалу. Тема міфу в українському мистецтві не позбавлена уваги вітчизняних дослідників. До послідовних дослідників міфу належить В. Личковах (Личковах, 2021, 2011), чії наукові розвідки торкаються міфу не лише як категорії, а також і як змістового наповнення художніх творів (зокрема, автор аналізує творчість О. Дубовика). Приділяє увагу Личковах і універсальним символам і кроскультурним образам. Дослідник наспирається на працю К.Г. Юнга, зокрема запропоновані архетипи. Мультидисциплінарний підхід та конкретність у визначеннях дозволяють назвати його провідним вітчизняним дослідником у галузі. О. Лозова (Лозова, 2010) усебічно досліджує визначення поняття «міф» а також артикулює основну відмінність між традиційним та сучасним міфом у тому, що міф традиційний існував як безпосередня даність, а сучасний міф за «деякої рефлексії можна розпізнати серед неміфологічних структур» (Лозова, 2010: 21). Л. Гоц озвучує доволі популярну серед науковців думку, що варто обмежити використання терміну «архетип» лише визначенням К.Г. Юнга. На прикладах авторка аргументує небезпеку подальшого розмивання поняття «архетип» та «архетиповий образ» й наголошує на необхідності збереження універсальності прообразу, закладеного у концепції Юнга, котра нівелюється широтою застосування терміну (Гоц, 2017).

Про архетипи у живописі йдеться у працях О. Авраменко (Авраменко, 2006), Г. Вишеславського (Вишеславський, 2007, 2010), О. Сидора-

Гібелінди (Сидор-Гібелінда, 2008, 2010), Г. Скляренко (Скляренко 2006, 2009). Фахівці окреслюють ті джерела, до яких зверталися художники-нонконформісти та абстракціоністи, дещо менше приділяючи увагу представникам фігуративного живопису. Також значну увагу приділяють міфотворчості київських митців останніх десятиліть ХХ ст. аналізуючи лінійні зв'язки між живописними творами митців різних епох. Варто наголосити на додатковій цінності праць авторів, як безпосередніх учасників процесу – Г. Вишеславський і О. Сидор-Гібелінда як художників і теоретиків, а О. Авраменко і Г. Скляренко як фахових дослідниць мистецтва. Неоміфи як естетичну категорію та їх вплив на сучасну культуру досліджує у своїй праці О. В'ячеславова (Вячеславова, 2007). Авторка доходить висновку, що категорія «міф» має логіко-діалектичний характер і є формою осягнення становлення та ідентичності, амбівалентної та полісемантичної за характером, у якій перетинаються філософія й мистецтво (Вячеславова, 2007: 5). Взаємозв'язок живописних образів та національних символів наголошується у працях О. Федорука (О. Федорук, 2008), О. Петрової, Л. Смирної, М. Юр. Національне мистецтво – провідна тема зацікавленості О. Федорука, крізь яку він аналізує творчість і окремих митців і українське мистецтво загалом. Численні праці метра торкаються таких чутливих категорій, як національна ідея та культурний код.

Доробок О. Петрової, котра виступає одразу у двох іпостасях – доктора філософії та художниці, цінний у тому числі й її безпосередньою залученістю у художні процеси. Праці О. Петрової більшою мірою теоретичні, ніж аналітичні (Петрова, 2004, 2013, 2015). Розуміючи контекст та причини формування того чи іншого явища, вона, переважно, зосереджує свою увагу на фіксації цих моментів, а не на рефлексіях. Доробок авторки складають також низка статей присвячених персоналіям митців – сучасників, особливо представників т.з. неофіційного мистецтва. Проте «модерний міф української культури» О. Петрова бачить у творчості неофольклористів, до яких зараховує О. Бабака, І. Панича, О. Петрову, Ю. Левченка, Ю. Луцкевича та інш. (Петрова, 2004: 49).

Г. Скляренко також більш прихильна до представників неофіційного мистецтва. Аналізуючи контекст у якому розвивалася молода українська культура мистецтвознавець зводить до двох напрямків: перший це «актуальне мистецтво, художники якого представляють Україну на міжнародних форумах, з іншого ж – відбувається суспільна канонізація колишніх лідерів соцре-

алізму, що саме в цей час на офіційному рівні визначаються виразниками вітчизняних традицій та еталонами творчої майстерності» (Скляренко, 2006: 348). Для вивчення неофіційного мистецтва доробок Г. Скляренко справді значимий а внесок вагомий, проте для загальної картини формування нових міфів його недостатньо. Акцентує увагу Скляренко також і на значущості епохи бароко для концептуального мистецтва загалом і для українського мистецтва кінця ХХ ст. зокрема. Поділяє такий погляд і О. Баршинова, котра як куратор виставки «Міф українське бароко» ретельніше зосереджується на концепції бароко в мистецтві 1990-х рр. на відміну від Г. Скляренко кураторка більше уваги приділяє кроскультурним зв'язкам та можливостям, які відкрилися перед митцями. Саме бароко, на думку Баршинової, дозволяє передати складність і багатшарову суперечливість зламу тисячоліть (Баршинова, 2012: 24), адже барокова химерність і вибагливість є міфотворчою за своєю структурою.

Торкається теми питома українського неоміфологізму Л. Смирна (Смирна, 2006, 2017). Її праці можна назвати винятковими, оскільки вона одна з небагатьох дослідниць послідовно зосереджена на вузькій проблематиці. Досліджуючи нонконформізм як явище, Л. Смирна спершу деконструює його за часовими, регіональними та змістовими напрямкам. Дослідниця підкреслює домінування індивідуальності у нонконформізмі та «шлях творчої особистості в культурі та форму самоусвідомлення у вимірі історико-культурного тривання» (Смирна, 2017: 40). О. Соловійов називав творцями «нового міфу» Тістола і В. Реунова. Аналізуючи відмінності між італійським трансавангардом і тими явищами, котрі об'єднують під назвою «український трансавангард» Соловійов акцентує увагу на міфологічності та тяжінні до фігуративу останнього (Соловійов, 2006: 8–9). Не заперечуючи вагу національної культури і певній неоетнографічності українського мистецтва 1990-х мистецтвознавець більшою мірою фокусується не на архетиповості символів а на міфопоетиці у мистецтві. В. Сидоренко також побіжно торкається теми міфу у розумінні міфотворчості, а не трансцендентної ідеї, проте робить це інакше – з точки зору художника-практика (Сидоренко, 2008).

М. Юр у своїй науковій праці узагальнює багатшаровий масив інформації про українське мистецтво, котре складається, у тому числі, з історичного, соціального, міфологічного, етнографічного елемента та власних обмежень, спричинений тривалою цензурою та само цензурою. М. Юр формулює метамодель, в якій акумулю-

вані конвенціональна, національна та авторська концептуальні моделі й яка означає «новий підхід у дослідженні українського живопису як цілісної системи, що вирізняється складною структурою взаємозв'язків в контексті динаміки культури» (Юр, 2019). Мультидисциплінарні праці Г. Скрипник (Скрипник, 1996) та М. Кисельова (Кисельова, 2000, 2003) освітлюють важливий аспект українського культурного коду, а саме етнологію. Значимість землі та довкілля для українців оспівана Кобзарем і вважається базовою рисою. Проте часом під цим розуміють романтизоване ставлення до природи загалом та міфопоетику. Насправді ж йдеться про інше – про екофільність та зв'язок між існуванням нації та ставленням до довкілля. Від вишневого садка до тендітних рядків зелені по краю окопів, на полотнах почесних академіків та представників андеграундного мистецтва земля це, буквально, ґрунт, який формує українців, як етнос. Представлена Г. Скрипник ще у середині 1990-х рр. компаративна аналітика української та російської моделей поводження з землею та ставлення до екології демонструє глибину відмінностей не лише у культурі, а у світосприйнятті (Скрипник, 1996: 6). Праці М. Кисельова відзначаються більшою узагальненістю та детальною аналітикою модерністської моделі української екофільності у порівнянні з більш ранніми. А також роль екологічних чинників у відродженні та зміцненні української державності.

Праця М. Селівачова насичена фактичним матеріалом, де автор наочно на численних світлинах та схемах показана еволюцію знаків та символів, котрі збереглися у тому чи іншому вигляді у нашій культурі та стали частиною національного коду (Селівачов, 2009). І. Балтазюк також ґрунтовно досліджує національні символи, котрі за своєю суттю є складовою міфу, а подекуди і замінюють його (Балтазюк, 2019, 2022). Працю авторки вирізняє кроскультурний підхід до дослідження та детальне і всебічне вивчення поняття «символ». Щодо переліку живописних творів, то науковиця обмежується представниками актуального мистецтва. Н. Шелемехова (Шелемехова, 2014) за допомогою компаративного методу аналізує живописні твори та фокусує увагу на формальних аспектах питання неоміфологізму в українському абстрактному живописі.

Висновки. Неоміфологізм, як і міф – широке поняття, котре знаходиться на перехресті кількох дисциплін. Саме у ньому поєднуються вузькогалузеве з загальноживаним, сакральне з профанним, наука з мистецтвом й інтелектуальне з чуттєвим, тож і цікавість до явища висока серед фахівців

суміжних соціокультурних галузей. Універсальність міфу, широта застосування в поєднанні з пластичністю визначення спонукає дослідників звертатися до цього джерела. Водночас це значно ускладнює вивчення самого явища, як такого, тож маючи значну кількість наукових розвідок, донині

не створена узагальнена праця, де б були зібрані типологічні чи формальні ознаки, образи та символи, з яких складається модерний український міф. Підсумовуючи варто зазначити, що тема неоміфів у мистецтві 1990-х рр. освітлена не повно і потребує ґрунтовнішого вивчення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Личковах В.А. Історія української естетичної думки : монографія. Київ : Центр учбової літератури, 2021. 388 с.
2. Личковах В.А. Філософія етнокультури. Теоретико-методологічні та естетичні аспекти історії української культури: монографія. Київ : ПАРАПАН, 2011. 196 с.
3. Лозова О.М. Міф як первинна метамова суспільної свідомості: огляд проблематики. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Педагогіка. Психологія*. 2010. № 1. С. 18–21
4. Гоц Л. С. Архетип і архетипний образ: проблеми термінології у дослідженнях культури . *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2017. № 4. С. 52–57.
5. Авраменко О. О. Зміни парадигми функціонування образотворчого мистецтва в Україні 1950-х–2005-го років. *Нариси з історії образотворчого мистецтва України ХХ ст.* : У 2 кн. за ред. В. Д. Сидоренко. Київ. 2006. Кн. 2. С. 193–239.
6. Вишеславський Г. А., Сидор-Гібелінда О. В. Термінологія сучасного мистецтва. Означення, неологізми, жаргонізми сучасного візуального мистецтва України. Париж-Київ : Terra Ingognita, 2010. 413 С.
7. Вишеславський Г. Художні процеси у сучасному мистецтві України 1990-х років. *Сучасне мистецтво: наук. зб. Харків*. 2008. Вип. 5. С. 7–62.
8. Сидор-Гібелінда О. В. Про свободу, модернізм, ідеалізм та багато інших цікавих речей. *Fine Art*. 2008. № 3. С. 28–37.
9. Склярєнко Г. М. Українське мистецтво другої половини 1980-х–2000-х років : події, явища, спрямування. *Нариси з історії образотворчого мистецтва України ХХ ст. т. 5* за ред Г. Скрипник Київ, 2006. С. 353–396.
10. Склярєнко Г. М. Українське мистецтво другої половини ХХ століття: регіональні проблеми та загальний контекст. *Студії мистецтвознавчі*. 2009. № 1. С. 67–78.
11. Вячеслава О.А. Естетика міфу в сучасному образотворчому мистецтві України : автореф. дис... канд. філос. наук : 09.00.08 / Східноукраїнський національний ун-т ім. Володимира Даля. Луганськ, 2007. 16 С.
12. Вячеслава О.А. Поетика міфу в сучасному образотворчому мистецтві України: Міфопоетика етнонаціонального буття. *Художня культура. Актуальні проблеми*. 2007. Вип. 4. С. 61-78
13. Федорук О. К. Перетин знаку: Вибрані мистецтвознавчі статті: У 3 кн. / Кн. 3: *Українська культурологія. Історія та теорія мистецтва. Постаті. Народна творчість. Рецензії*. Київ: Інтертехнологія, 2008. 416 с.
14. Петрова О. М. Мистецтвознавчі рефлексії. Історія, теорія та критика образотворчого мистецтва 70-х років ХХ століття – початку ХХІ століття. Київ : КМ Академія. 2004. 391 с.
15. Петрова О. Треге Око: Мистецькі студії : монографічна збірка статей. Київ : Фенікс, 2015. 48 с.
16. Петрова О. М. Шокує як мистецтво – від бунту до ринку. *Сучасне мистецтво*. 2013. Вип. 9. С. 93–98.
17. Склярєнко Г., Баршинова О. Міф «Українське бароко» : каталог виставки (27.04.2012–28.08.2012, Київ) Київ : Майстер книг. 2012. 192 с.
18. Смирна Л. В. Століття нонконформізму в українському візуальному мистецтві : монографія. Київ : Фенікс. 2017. 480 с.
19. Смирна Л. І. Український мистецький нонконформізм. *Нариси з історії образотворчого мистецтва України ХХ ст.: У 2 кн.* / за ред. В. Д. Сидоренко. Київ, 2006. Кн. 2. С. 33–76.
20. Соловійов О. Искусство Украины 90х. Турбулентні шлюзи : зб. статей. Київ: Інтертехнологія. 2006. с. 31-46.
21. Сидоренко В. Д. Візуальне мистецтво від авангардних зрушень до новітніх спрямувань: Розвиток візуального мистецтва України ХХ–ХХІ століть. Київ : ВХ студіо, 2008. 187 с.
22. Юр М. Метамодель українського живопису: монографія. Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2019. 428 с.
23. Скрипник Г. Утвердження української державності і екологія національної культури. *Народна творчість та етнологія*. 1996. № 4. С. 3–10
24. Кисельов М.М., Канак Ф.М. Національне буття серед екологічних реалій : монографія. Київ: Тандем, 2000. 318 с.
25. Концептуальні виміри екологічної свідомості / М. М. Кисельов та ін., Київ : Вид. ПАРАПАН. 2003. 312 с.
26. Селівачов М. Р. Лексикон української орнаментики (іконографія, номінація, стилістика, типологія): навч. посіб. 2-ге вид., доп. та випр. Київ : Задруга, 2009. 408 С.
27. Балтазюк І. Роль символу у процесі збереження історичної пам'яті та культури. *Мистецтвознавство України: щорічний наук. журнал*. 2019. № 19. С. 43–47. DOI: <https://doi.org/10.31500/2309-8155.19.2019.185966>
28. Балтазюк І. Символи-домінанти етносу у творчості київських митців *Українська академія мистецтва*. 2022. № 32. С. 59–66. DOI: <https://doi.org/10.32782/2411-3034-2022-32-8>.
29. Шелемехова Н. Неоміфологізм в українському нефігуративному живописі другої половини ХХ століття *Сучасне мистецтво*. 2014. Вип. 10. С. 227–236.

REFERENCES

1. Lychkovakh V.A. (2021) Istoriiia ukrainskoi estetychnoi dumky: monohrafiia [History of Ukrainian aesthetic thought: monograph]. Kyiv : Tsentр uchbovoi literatury [in Ukrainian].
2. Lychkovakh V.A. (2011) Filosofiia etnokultury. Teoretyko-metodolohichni ta estetychni aspekty istorii ukrainskoi kultury [Philosophy of ethnoculture. Theoretical, methodological and aesthetic aspects of the history of Ukrainian culture (Monograph)] Kyiv : PARAPAN. [in Ukrainian].
3. Lozova O.M. (2010) Mif yak pervynna metamova suspilnoi svidomosti: ohliad problematyky [Myth as the primary metalanguage of social consciousness: a review of problems] Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka. Pedahohika. Psykholohiia. Pedagogical education: theory and practice. Pedagogy. Psychology. № 1. P. 18–21. [in Ukrainian].
4. Hots L. S. (2017) Arkhetyp i arkhetypnyy obraz: problemy terminolohiyi u doslidzhennyakh kul'tury [Archetype and archetypal image: problems of terminology in cultural studies]. Visnyk Natsional'noyi akademiyi kerivnykh kadriv kul'tury i mystetstv. National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald]. (4), 52–57[in Ukrainian].
5. Avramenko O. O. (2006) Zminy paradyhmy funktsionuvannia obrazotvorchoho mystetstva v Ukraini 1950-kh–2005-ho rokiv [Paradigm changes in the functioning of fine art in Ukraine in the 1950s–2005 years] Narysy z istorii obrazotvorchoho mystetstva Ukrainy XX st.: U 2 kn. Essays on the History of Fine Art in Ukraine of the 20th Century: In 2 books]. red. V. Sydarenko. Kn. 2. Kyiv: Intertechnologia. [in Ukrainian].
6. Vysheslavskiy H. A., Sydor-Hibelinda O. V. (2010) Terminolohiia suchasnoho mystetstva. Oznachennia, neolohizmy, zharhonizmy suchasnoho vizualnoho mystetstva Ukrainy. [Terminology of modern art. Definitions, neologisms, jargonisms of modern visual art of Ukraine] Paris-Kyiv: Terra Incognita. [in Ukrainian].
7. Vysheslavskiy H. (2008) Khudozhni protsesy u suchasnomu mystetstvi Ukrainy 1990-kh rokiv [Artistic processes in the modern art of Ukraine in the 1990s.] Suchasne mystetstvo: nauk. zb. Modern art: Science. coll. (5) P. 7–62. [in Ukrainian].
8. Sydor-Hibelinda O. V. Pro svobodu, modernizm, idealizm ta bahato inshykh tsikavykh rechei [About freedom, modernism, idealism and many other interesting things]. Fine Art. 2008 (3) P. 28–37. [in Ukrainian].
9. Skliarenko H. M. (2006) Ukrainske mystetstvo druhoi polovyny 1980-kh–2000-kh rokiv: podii, yavlyshcha, spriamuvannia. Narysy z istorii obrazotvorchoho mystetstva Ukrainy XX st. t.5 [Ukrainian art of the second half of the 1980s–2000s: events, phenomena, direction. Essays on the history of fine art of Ukraine of the 20th century. Vol. 5] pid red Skrypnyk. Kyiv. P. 353–396. [in Ukrainian].
10. Skliarenko H. M. (2009) Ukrainske mystetstvo druhoi polovyny XX stolittia: rehionalni problemy ta zahalnyi kontekst [Ukrainian art of the second half of the 20th century: regional problems and the general context] Studii mystetstvoznavchi. Studies of Art Studies. Kyiv. № 1. P. 67–78. [in Ukrainian].
11. Viacheslavova O.A. (2007) Estetyka mifu v suchasnomu obrazotvorchomu mystetstvi Ukrainy: avtoref. dys. kand. filos. nauk: 09.00.08 / Viacheslavova Olena Anatoliivna ; Skhidnoukrainskyi natsionalnyi un-t im. Volodymyra Dalia. [The aesthetics of the myth in modern fine art of Ukraine] Eastern Ukrainian National Institute named Volodymyr Dahl. Luhansk, [in Ukrainian].
12. Viacheslavova O.A. (2007) Poetyka mifu v suchasnomu obrazotvorchomu mystetstvi Ukrainy: Mifopoetyka etnonatsionalnoho buttia [The poetics of myth in modern Ukrainian art: Mythopoetics of ethno-national existence] Khudozhnia kultura. Aktualni problemy. Art culture. Actual problems. Vyp. 4. P. 61–78 [in Ukrainian].
13. Fedoruk O. K. (2008) Peretyn znaku: Vybrani mystetstvoznavchi statii: U 3 kn. / Kn. 3: Ukrainska kulturolohiia. Istoriiia ta teoriia mystetstva. Postati. Narodna tvorchist. Retsenzii [Crossing the sign: Selected art history articles: In 3 books. / Kn. 3: Ukrainian cultural studies. History and theory of art. Figures. Folklore. Reviews]. Kyiv : Intertechnologia, [in Ukrainian].
14. Petrova O. M. (2004) Mystetstvoznavchi refleksii. Istoriiia, teoriia ta krytyka obrazotvorchoho mystetstva 70-kh rokiv XX stolittia – pochatku XXI stolittia. [Art studies reflections. History, theory and criticism of fine art of the 70s of the 20th century – the beginning of the 21st century. coll. of articles] Kyiv: Academia [in Ukrainian].
15. Petrova O. (2015). Tretye oko: Mystetski studiyi (Monohrafichna zbirka statey) [The third eye: Artistic studies (Monographic collected papers)] Kyiv : Feniks. [in Ukrainian]
16. Petrova O. M. (2013) Shokuiuche yak mystetstvo – vid buntu do rynku [Shocking as art – from rebellion to the market] Suchasne mystetstvo [Modern art] Vyp. 9. P. 93-98. [in Ukrainian].
17. Skliarenko H., Barshynova O. (2012) Mif “Ukrainske baroko” : kataloh vystavky (27.04.2012–28.08.2012, Kyiv). [The myth of “Ukrainian Baroque”: exhibition catalog (27.04.2012–28.08.2012, Kyiv)] Kyiv : Maister knyh [in Ukrainian].
18. Smyrna L. V. (2017) Stolittia nonkonformizmu v ukrainskomu vizualnomu mystetstvi : Monohrafiia [A century of nonconformism in Ukrainian visual art: Monograph]. Kyiv : Feniks [in Ukrainian].
19. Smyrna L. I. (2006) Ukrainskyi mystetskyi nonkonformizm. Narysy z istorii obrazotvorchoho mystetstva Ukrainy XX st. : U 2 kn. [Ukrainian artistic nonconformism. Essays from history of fine art of Ukraine of the 20th century : In 2 books. Kn. 2. Kyiv : Feniks [in Ukrainian].
20. Soloviov O. (2006) Yskusstvo Ukrainy 90kh. Turbulentni shliuzy : Zb. statei [Art of Ukraine in the 90s. Turbulent locks. Coll. of articles]. Kyiv : Intertekhnolohiia [in Ukrainian].
21. Sydorenko V. D. (2008) Vizualne mystetstvo vid avanhardnykh zrushen do novitnikh spriamuvan: Rozvytok vizualnoho mystetstva Ukrainy XX–XXI stolit [Visual art from the avantgarde shifts to the latest directions: Development of visual art Ukraine of the 20th–21st centuries] Kyiv : BHstudo [in Ukrainian].
22. Yur M. (2019) Metamodel ukrainskoho zhyvopysu: monohrafiia. [Metamodel of Ukrainian painting: monograph.] Vinnytsia : TOV “TVORY”. [in Ukrainian].

23. Skrypnyk H. (1996) Utverdzhennia ukrainskoi derzhavnosti i ekolohiia natsionalnoi kultury [The establishment of Ukrainian statehood and the ecology of national culture] Narodna tvorchoist ta etnolohiia. Folk creativity and ethnology (4) P. 3–10 [in Ukrainian].

24. Kyselov M.M., Kanak F.M. (2000) Natsionalne buttia sered ekolohichnykh realii: monohrafiia [National existence among ecological realities (Monograph)] Kyiv: Tandem. [in Ukrainian]

25. Kontseptualni vymiry ekolohichnoi svidomosti : Monohr. (2003) [Conceptual dimensions of ecological consciousness: Monogr.] M. M. Kyselov, other. Kyiv : PARAPAN, [in Ukrainian].

26. Selivachov M. R. (2009) Leksykon ukrainskoi ornamentiiky (ikonohrafiia, nominatsiia, stylistyka, typolohiia): navch. posib. 2-he vyd., dop. ta vypr. [Lexicon of Ukrainian ornamentation (iconography, nomination, stylistics, typology) : academic. manual]. Kyiv : Zadruga [in Ukrainian].

Baltaziuk I. (2022) Symvoly-dominanty etnosu u tvorchosti kyivskykh myttsiv Domynant symbols of ethnicity in the work of Kyiv artists.] Ukrainska akademiia mystetstva. National Academy of Fine Arts and Architecture Collection of Scholarly Works “Ukrainian Academy of Art”. № 32. P. 59–66. DOI: <https://doi.org/10.32782/2411-3034-2022-32-8>. [in Ukrainian]

27. Baltaziuk I. (2019) Rol symvolu u protsesi zberezhenia istorichnoi pam'iaty ta kultury. [Importance of symbol in the process of historical memory and culture preservation] Mystetstvoznavstvo Ukrainy: shehorichnyi nauk. zhurnal. Art Research of Ukraine: annual scientific journal. № 19. P. 43–47. DOI: <https://doi.org/10.31500/2309-8155.19.2019.185966> [in Ukrainian]

28. Shelemekhova N. (2014) Neomifolohizm v ukrainskomu nefihuratyvnomu zhyvopysi druhoi polovyny XX stolittia [Neomythology in Ukrainian non-figurative painting of the second half of the 20th century] Suchasne mystetstvo. Modern art. № 10. P. 227–236 [in Ukrainian].